

Hekseprocesefterslæt.

Af H. K. Kristensen.

Siden jeg afsluttede mit Arbejde om Hekseprocesserne, er jeg blevet opmærksom paa endnu 2 Processer.

De er ikke blot ualmindelige ved den Maade, hvorpaa Processen formede sig, men ogsaa for den Tid, i hvilken de forekommer. Den ene ligger længe *efter* Vardeegnens egentlige Hekseforfølgelsesperiode, den anden *før* den Tid, man med Sikkerhed kan konstaterer Forfølgelsens Omfang. Paa Grund af Kildematerialets Svigten er det først fra Tiden efter 1610 det saa nogenlunde kan ske. Begge Processerne er fra Ansager Sogn i Ø. Horne Herred.

Den første er altsaa fra den Tid, da Sagen endnu ikke skulde appelleres til Landstinget, men alene fandt sin Afgørelse paa By- eller Herredsting. Et Kongebrev af $\frac{1}{10}$ 1557 fra Kristian III til Stiftslensmand Erik Rud og Biskop Hans Tavsén (Reformatoren), der udgjorde den Tids Stiftsøvrighed, siger, at Anne Nielsdatter i Skoufflinge (Skovlund) havde berettet til Kongen, at hun havde rejst Tiltale mod Præsten Hr. Hans Jensen »for nogen Trolddom, som hun siger hanom att skulle haffue seg paaført, som hun etther sielluff ydermere berette kandh«. Kongen bød dem da, at de skulde tage sig af Sagen, indstævne Par-

terne og hjælpe hende »saa møgett ther wdindenn, som Loug och Rett er«. Dette Brev maa vistnok forudsætte, at Præsten har beskyldt hende for Trolddom, at hun har rensset sig for Beskyldningen og nu kræver Erstatning af Præsten. Der gik over et Aar, og hun havde endda ikke faaet sin Klage endelig behandlet. ^{10/10} 1558 gentager Kongen Brevet, men denne Gang til Hans Tavsens og Domkapitlet i Ribe*). — Hvordan Sagen endte, ved jeg ikke.

Den anden Trolddomssag har Cand. mag. Lindberg Nielsen, Varde, været saa elskværdig at gøre mig opmærksom paa; han havde fundet den i en Præsteindberetning. Jeg har derefter fundet Sagen i Ribe Landemodeprotokol, hvoraf det ses, at den har været for Landemodet i Ribe ^{22/6} 1687 som en Sag, Præsten i Ansager Hr. Jens Mogensen havde anlagt mod Anne Christian Brunswigs.

Af Akterne fremgaar det, at hun var berygtet for at befatte sig med Trolddom og »efter Angivelse« var en »Troldkone«. Det sidste vil vel sige, at en pint Heks eller Troldkarl engang havde angivet hende.

Netop i disse Aar var det, Jørgen Arenfeldt paa Rugaard drev sine berygtede Forfølgelser med Vandprøve, Pinebænk og Baal ved Hjælp af Mestermanen fra Aarhus. Jørgen Arenfeldt havde Gods paa Vardeegnen, og det er muligt, at Anne kan have hørt om Vandprøverne, der afholdtes for ved en Gudsdom at bevise den mistænktes Skyld eller Uskyld. I alt Fald fik hun den Ide at ville rense sig ved en Vandprøve. Jeg har ikke i nogen tidligere Proces her fra Egnen fundet Vandprøven omtalt. Det udelukker dog ikke ganske, at den kan have været anvendt. Den eneste Form for Gudsdom, der hjemledes i de gamle

*) Ny kirkehist. Sml. III.

danske Love, var som bekendt Jernbyrden, og den afskaffedes allerede af Valdemar Sejv. Dog ved man, at baade Vandprøven og Baareprøven længe efter blev benyttet som en Slags »Bevismiddel«, selv om de ikke hørte hjemme i den egentlige Proces. De kunde komme i Stand efter en privat Aftale mellem Parterne, eller det kunde være den mistænkte, der alene satte den i Scene i Haab om et heldigt Udfald. Ved Vandprøven lagdes den anklagede bunden i Vandet, sank hun, var hun uskyldig, flød hun, var hun skyldig.

Anne Christian Brunswigs vilde altsaa rense sig. Og 14. Søndag efter Trinitatis 1686, mens Folk var forsamlet til Gudstjeneste, gik hun frem for Kirkedøren og raabte og forlangte, at Folk skulde komme ned til Aaen; for nu vilde hun bevise, at hun ikke var nogen Troldkvinde. Saa vidt det kan ses, har Kirkefolkene forladt Præsten og Kirken og skyndt sig efter Anne til Aaen, »hvor hun svømmede«. Præsten meldte det til sin Provst, og der rejstes nu den omtalte Landemodesag mod hende, ikke direkte for Trolddom, men fordi hun havde vakt Forargelse paa Helligdagen og forstyrret Gudstjenesten.

Landemodets Dom kom til at lyde saaledes: »Eftersom Anne Christian Brunswigs efter egen Vedstaaelse havde begaaet den Forargelse, hvorfor hun er anklaget, idet hun haver gaaet ud i Vandet for alle Folk og vilde bevise sig ikke at være Troldkvinde paa en Søndag, raabt Folk ud af Kirken til at se derpaa, da bør hun for saadan Forargelse at udstaa Kirkens Disciplin ved aabenbar Skrifte. Og eftersom hun er meget berygtet for onde Kunster, da haver Sognepræsten at give efterdags nøje Agt paa hendes Forhold, og dersom hun enten ved Ord eller Gerninger styrker den Mistanke, som hun er udi, og ikke den

i alle Maader søger at dæmpe, da bør hun at rømme Sognet og Herredet«.

Det var saaledes ikke længer Baalet, der truede, men Udstødelsen af Godtfolks Samfund.

Selv om Baalstraffen ikke mere brugtes, kunde man dog nok finde det fornødent at mane den frem som en alvorlig Trussel selv for Præster. Det gjorde man saaledes ved Landemodet i Varde ^{29/10} 1690, hvor Biskoppen fremsatte følgende Advarsel: »Der er nogle Præster, Gud bedre det desværre, som spøger med Trolddoms Kunster og forfører mange kristne Folk, som rejser langvejs fra at søge dem. Jeg ved og kender nogle faa, som endnu forvares (advares) til at lade saadan Galenskab fare; thi her er en Præst*) i Stiftet i fordums Tid brændt levendes for det samme«.

Til de Præster, der fik denne Advarsel, hørte utvivlsomt Hr. Jens Mogensen selv; han havde i alt Fald Ord for at være dygtig til de sorte Kunster.

I Hardsyssels Aarbog 1931, S. 89 har J. Aldal omtalt Troldkvinden Johan Hvidsdatter fra Gjedbjerg i Aal Sogn. Men hun hører ikke hjemme her. Hun opholdt sig i Oddum, Lundenæs Amt, drev sine Kunster der, blev oversvoret af Kirkenævn fra dette Sogn og dømtes paa Nørre Horne Herreds Ting.

*) Jens Rusk i Lønne, br. 1611, se VII 397–99, VIII 138.